

Sosialar veitingar í Føroyum og Norðurlondum

Norðurlendsk kanning vísir, at munurin millum inntøku hjá fólki á arbeiðsmarknaðinum og uttanfyri arbeiðsmarknaðin er minni í Føroyum enn í grannalondunum

Almannamálaráðið greining, 9. apríl 2013

“Sosialar veitingar eru lægri í Føroyum enn í grannalondum okkara”. Hetta er ikki óvanligt at hoyra í politiskum viðmerkingum, fjølmiðlum, greinum og frágreiðingum og í almenna kjakinum annars. Føroyingar – bæði í Føroyum og í útlondum - hava tí ta fatan, at neyðugt er at hækka sosialu veitingarnar fyri at vit kunnu fáa eitt betri og liviligari samfelag. Sostatt liggur eitt áhaldandi trýst á politisku skipanina um at betra okkara sosialu skipanir.

Almannamálaráðið hevur í nøkur ár luttikið í norðurlendska samstarvinum í Nososco, sum samanber sosialar skipanir tvørtur um norðurlendsku landamørkini. Kanningarnar vísa, at sosialar veitingar í Føroyum í hvuðsheitum eru á hædd við grannalondini. Samanberingar skulu tó takast við tí fyrivarni, at til ber ikki at gera generellar samanberingar. Til tess eru skipanirnar ov ymiskar. Í staðin verða ávísar familjutýpur í ávísam støðum samanbornar. Tað kann t.d. vera tøka inntøkan hjá einum persóni, sum hevur verið á arbeiðsmarknaðinum í 25 ár, sum verður fyrítíðarpensjónistur. Ella tøka inntøkan hjá einum stakum uppihaldara við einum barni, sum býr í vanligum leigubústaði.

Tá tað er skrivað “í hvuðsheitum”, so er tað tí, at tær stóru skipanirnar, sum eru í øllum norðurlondunum, so sum fyrítíðarpensjón, sjúkradagpengar, forsorgarhjálp, veitingar til stakar uppihaldarar o.a. - eru á hædd við grannalondini. Eisini aðrar skipanir, sum skipanarlaga ikki hoyra til almannaøkið, til dømis arbeiðsloysisstuðul og útbúgvingarstuðul, eru á

hædd við grannalondini. Men einstakar skipanir eru eisini, har sjónligur munur er á – eitt nú veitingar í sambandi við barsil (styttri tíð), og føroyingar hava ikki eins og danir rætt til eftirløn.

Ongantið verið eitt endamál at javnseta upphæddirnar millum londini..

Eitt sereykenni fyri norðurlendsku vælfærðarsamfeløgini er, at trygdarnetið hjá teimum, sum ikki arbeiða, er á lutfalsliga høgum støði í mun til aðrar partar av heiminum. T.v.s. at fíggjarliga kompensasjonin – og harvið inntøkan - hjá teimum, sum ikki arbeiða, er lutfalsliga høg í mun til tey, sum arbeiða.

Men tað er týðningarmikið at undirstrika, at fíggjarliga kompensasjonin verður sædd í mun til onnur, sum liva í sama samfelag. Tað hevur ongantið verið eitt mál hjá norðurlendingum at javnseta upphæddirnar í teimum einstøku veitingunum landanna millum. T.d. miða íslendingar ikki eftir at fáa sama støði á almannaveitingum sum í Norra. Lønarlagið í Norra er gott 140 % hægri enn í Íslandi, og skulu íslendingar hava eins høgur almannaveitingar sum norðmenn, so verða almennu veitingarnar hægri enn lønirnar.

Hevur tú hetta í huga, so er eyðsýnt, at tað ikki er nøktandi bara at samanbera eina upphædd í Føroyum við tilsvareandi veiting í einum øðrum landi, tá politikarar leggja til rættis fordeilingspolitikk.

..men prinsippini líkjast

Prinsippini í fleiri av norðurlendsku skipanunum líkjast. Til dømis eru arbeiðsloysisdagpengar umleið 80% av inntøkugrundarlagnum. Hvat faktisku dagpengarnir eru í grannalandinum er ikki eitt parametur, sum verður brúkt í ásetanini av veitingum. Hinvegin er tað í Føroyum ikki óvanligt í almennum kjaki at samanbera við sjálvar veitingarupphæddirnar í Danmark.

Í fleiri umførum hevur alment verið víst á munin á fíggjarligum korum hjá fólkapensjónistum í Danmark og Føroyum og munin á stuðli til stakar upphaldarar í Føroyum og Danmark o.s.fr. Tað er ein sannroynd, at vit missa ein stóran part av fólkgundarlagi okkara til Danmark, og sostatt er tað eisini í ein ávísan mun neyðugt at taka atlit til donsk viðurskifti. Og tað er somuleiðis ein sannroynd, at nógvar føroyskar sosialar veitingar bæði í lóg og upphæddum líkjast donskum sosialum veitingum.

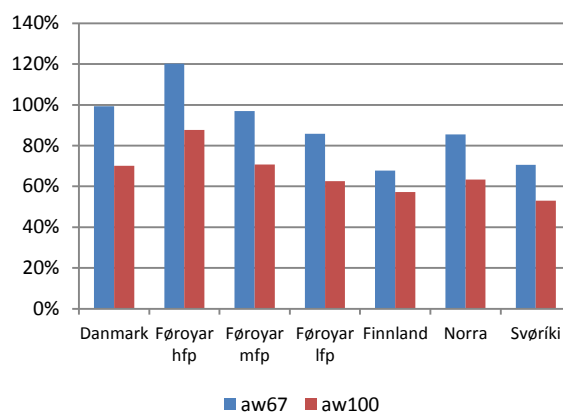
Sambært hagstovunum er miðallønin eftir skatt í Danmark gott 30 % hægri enn í Føroyum, og tá sosialu veitingarnar eru áleið eins høggar, so merkir tað, at munurin millum arbeiði og ikki-arbeiði er minni hjá okkum enn aðrastaðni. Her skal eisini havast í huga, at tað eru munandi fleiri fólk í Føroyum enn aðrastaðni, sum arbeiða niðursetta tíð, og sum harvið hava lutfalsliga lágar lønarinntøkur. Tað er tí ikki óvanligt at fáa hægri inntøku, tá mann fer frá lønararbeiði til almannaveiting.

Munurin millum arbeiði og ikki-arbeiði í norðurlondum

Kompensasjonsgrad vísir veitingarstöðið í mun til lønarlagi. Samanberingarnar eru gjørdar útfrá tí sokallaða average wage (aw), sum er roknað eftir OECD-standardum og verður vanliga brúkt til samanberingar millum lond. Ein aw100 er ein miðal inntøka fyri fulltíðararbeiði, meðan aw67 svarar til 67 % av eini miðalinntøku o.s.fr. Nevnast skal, at ein ársinntøka fyri ein føroyskan aw100 í 2011 var 308.665 kr.

Kompensasjonsgradin hjá einum aw100 vísir, hvussu tøka inntøkan - t.v.s. eftir skatt og onnur gjøld - broytist, tá mann fer frá arbeiði til t.d. eina almannaveiting. Talvan niðanfyri skal lesast soleiðis, at inntøkan áðrenn almannahendingina er 100 %.

Talvan vísir, at tá ein miðalløntur føroyingur fer frá fulltíðararbeiði til hægstu fyritiðarpensjón (næstytti reyði stabbin til vinstru), so lækkar tøka inntøkan niður í 88 % í mun til inntøkuna frammanundan. Er tað ein persónur, sum hevur eina løn, sum svarar til 67 % av eini miðalløn, sum blívur hægsti fyritiðarpensjónistur, so lækkar tøka inntøkan upp í 120 % í mun til inntøkuna frammanundan fyritiðarpensjónina.

Kompensasjonsgrad við fyritiðarpensjón

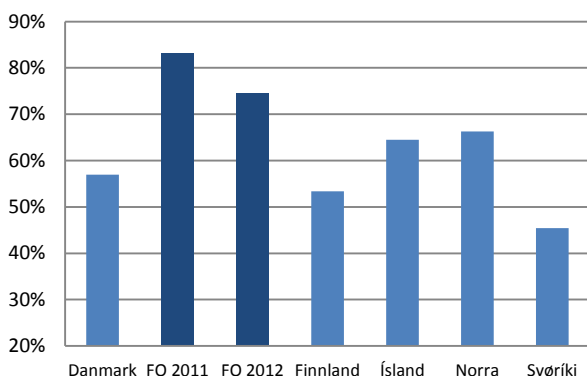
hfp: hægsta fyritiðarpensjón; mfp: miðal fyritiðarpensjón; lfp: lægsta fyritiðarpensjón

Á næstu síðu sæst kompensasjonin við arbeiðsloysi. Fyri ein ordans skyld eru føroysku tøluni fyri bæði 2011 og 2013 við í myndini. Hámarksveitingin lækkaði úr 20.000 niður í 17.500 kr./mðr. í 2012, og tískil eru bæði árin tikin við. Veitingin er treytað av inntøku frammanundan arbeiðsloysi. Í Danmark er veitingin 90 % av inntøkuni frammanundan, meðan í Føroyum var veitingin 80 % í 2011 men lækkaði til 75 % í 2012. Men hámarksveitingin er hægri í Føroyum, og tí er kompensasjonin á hámarksveitingini hægri í Føroyum. Í hinum norðurlondunum er veitingin við arbeiðsloysi: Finnland 70 % av inntøkuni; Ísland 70 % av

inntøkuni; Norra 62,4 % av inntøkuni; Svøríki 80 % av inntøkuni.

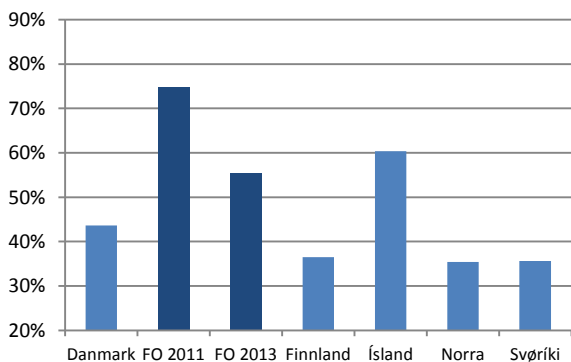
Myndin vísir kompensasjonina hjá miðalløntum, og í hesum førum er veitingin í øllum londunum avmarkað av einum hámarki. Um myndin í staðin vísti kompensasjon hjá lágløntum, hevði veitingin verið undir hámarkinum, og tað hevði sostatt ávirka munin millum londini nakað.

Kompensasjonsgrad arbeiðsloysi aw100

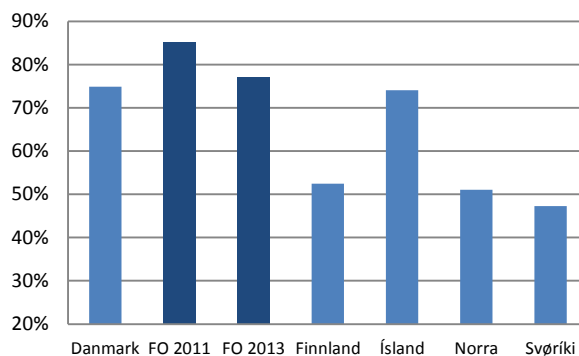

Niðanfyrir sæst, hvussu nógv sosialhjálpin er í prosent av miðalløn. Sosialhjálp eitur í Føroyum forsorgarhjálp. Samsvarandi veitingin í Danmark er kontanthjálp. Sosialhjálp er tað niðasta trygdarnetið og verður veitt, tá allir aðrir móguleikar eru troyttir.

Socialhjálp í % av miðalløn - stök uttan børn

Socialhjálp í % av miðalløn - stök við einum barni

FO 2011 hámarksveiting

Frá 1. januar 2013 varð skipanin í Føroyum broytt grundleggjandi, og tí er talið fyri 2013 eisini tikið við í myndina omanfyri. Í Føroyum er farið burtur frá sokallaðum tørvsmettum veitingum til fastar veitingar. T.v.s. at í 2011 vóru veitingarnar individuelt ásettar, tó í mesta lagi svarandi til stabban omanfyri.

Í øllum samanberingunum er hædd tikin fyri ymsum barnastuðlum og bústaðarstuðli. Á útreiðslusíðuni er hædd tikin fyri skattum og arbeiðsmarknaðargjöldum. Í síðstu talvuni er eisini hædd tikin fyri dagstovnegjaldi.

Trupult at samanbera fólkpensjónina

At samanbera pensjónsskipanirnar í norður-londum er bert í sera avmarkaðan mun gjørligt. Sjálvt millum Danmark og Føroyar eru fleiri fyrivarni, sum skulu havast í huga, um tað skal vera heilt neyvt. Við undantak av Danmark og Føroyum, er tað í stóran mun talan um tvungnar egnar pensjónsskipanir, og hjá hesum er pensjónsinntøkan individuel.

Fólkpensjónssatsir í donskum krónum hjá teimum, sum ikki hava spart upp til egna pensjón

Danmark	9.350
Føroyar	9.419
Finnland	5.132
Ísland	7.053
Norra	13.024
Svøríki	5.591

Fyrivarni: satsir frá 2011 umroknaðir til DKK við gjaldoyra pr. dags dato

Í Finnlandi, Íslandi, Norra og Svøríki eru bert fá fólk, sum fáa hesar upphæddirnar. Egnar pensjónsuppsparingar hava við sær, at samlaða

inntøkan blívur hægri. Í Føroyum eru tað 60-70%, sum fáa upphæddina omanfyri, og í Danmark eru tað 50-60%, sum fáa upphæddina.

Í donsku upphæddini er eldrakekkurin við, men ikki pensjón frá ATP. Miðal ATP í 2011 var 1.058 kr. (skattskyldugt). Tað kann nevast at eldrakekkurin byrjar longu at lækka við inntøku á 16.000 kr./ár, og ATP verður roknað upp í tað inntøkuna, sum mótroknar eldrakekkin.

Harumframt er tað bústaðarískoyti, sum í hinum londunum hevur týdning fyri tey, sum búgva til leigu. Men havast skal í huga, at tey, sum fáa høgt bústaðarískoyti, eisini hava uppafur hægri bústaðarútreiðslur. Sambært kanning um korini hjá fólkapensjónistum í Føroyum¹ eru tað 84 % av øllum fólkapensjónistum, sum hava null krónur í útreiðslum til húsaleigu ella bústaðarlán.

At betra um fíggjarligu korini

Sum tað sæst omanfyri, er munurin millum arbeiði og ikki-arbeiði minni í Føroyum enn í øðrum londum. Tað ber tó ikki út frá hesum kanningunum at siga, hvørt fólk, sum fáa sosialar veitingar í Føroyum, hava betri ella verri kor enn aðrastaðni. Norðurlendska kanningin fevnir eisini um keypikraft, men vit mangla upplýsingar í Føroyum, fyri at vera við í hesum pørtunum av kanningunum.

At veitingarnar eru lutfalsliga høggar í Føroyum kann vera neyðugt, tí ábendingar eru um, at kostnaðarstöðið er høgt í Føroyum. Tá krevst ein hægri inntøka fyri at hava eitt minimum livistøði. Soleiðis sum bústaðarmarknaðurin er háttaður, er eisini í ávísam førum neyðugt við lutfalsliga høgum veitingum.

At samanbera almannaveitingar við løn er bert eitt av fleiri møguligum parametrum, sum atlit kunnu takast til, tá talan er um sosiala trygdarnetið. Um ætlanin er at betra um korini hjá fíggjarliga sperdum borgarum, er hækking av veitingum ein háttur, men tað eru eisini onnur amboð enn beinleiðis fíggjarligur stuðul.

Sociala trygdarnetið er sjálvsagt annað enn veitingin til uppihald. Tað snýr seg um bústaðarpolitik, stuðul til heilivág, stuðul til viðgerðir og hjálpitól og so øgiliga mangt annað. Tað snýr seg um, at tey, sum eru í serligum sosialum støðum og hava serligan tørv, kunnu hava eina rímliga tilveru. Hetta notatið lýsir sostatt bert ein heilt lítlan part av sosialu heildarmyndini. Til ber ikki út frá hesum at siga, um sosiala trygdarnetið er verri ella betri enn í grannalondum okkara.

Yvirlit yvir veitingar og lønarinntøkur í Føroyum eftir skatt

Niðanfyrir er eitt yvirlit yvir inntøku hjá láglønarbólkum og hjá fólkum, sum fáa almannaveiting. Inntøkan er eftir skatt og møgulig arbeiðsmarknaðargjöld. Tað skal viðmerkjast, at tað eru ávísar veitingar og annað, sum allir stakir uppihaldarar hava rætt til. Tær eru barnagjald, barnaískoyti og barnafrádrátturin í skattinum. Hesar veitingar eru ikki við í yvirlitinum. Veitingarnar til stakar uppihaldarar eru ikki treytaðar av støðu á arbeiðsmarknaðinum, og sostatt ávirkar hetta ikki munin á inntøku millum arbeiði og ikki-arbeiði. Harumframt skal nevast, at skattur, arbeiðsmarknaðargjöld og Heilsutrygd er trekt frá. Útreiðslur til fakfelag í sambandi við arbeiði, sum er umleið 300 kr./mðr., er ikki trekt frá.

Mánaðarligar upphæddir eftir skatt, arbeiðsmarknaðargjöld og heilsutrygdargjald:

S&K byrjunarløn full tíð	11.068
FA-tímaløntur full tíð	11.800
ALS – hámarksgjald	10.918
Hægsta fyritiðarpensjón	12.902
Miðal fyritiðarpensjón	10.658
Lægsta fyritiðarpensjón	9.382
Forsorgarveiting støk u/børn	8.139
Forsorgarveiting stakir uppihaldarar	9.476
Arbeidsbúgving støk u/børn	9.030
Arbeidsbúgving stakir forsorgjarar	10.368
Fólkapensjón – støk (uttan aðra innt.)	9.779
Fólkapensjón – gift tilsamans	16.349

Javnan verður víst á góðu viðurskiptini hjá barnafamiljum í Danmark í sambandi við ymsu barnaískoytini. Hartil er at siga, at skipanirnar í Føroyum og Danmark líkjast.

Barnakekkur í Danmark = Barnafrádráttur í Føroyum

Barnakekkurin í Danmark í 2013 er pr. barn:

0-2 ár: 1.433 kr./mðr.

3-6 ár: 1.134 kr./mðr.

7-17 ár: 893 kr./mðr.

Í Føroyum er barnafrádrátturin í miðal 1.051 kr. fyri øll børn 0-17 ár. Í Tórshavnar kommunu er barnafrádrátturin 1.200 kr. pr. barn.

Børnetilskud til enlige í Danmark = Barnaískoyti í Føroyum

Stakir forsyrgjarar í Danmark fáa 432 kr. pr. barn umframt 440 kr. (men ikki pr. barn). Í Føroyum er barnaískoyti 544 kr. pr. barn.

Børnebidrag í Danmark = Barnagjald í Føroyum

Børnebidrag í Danmark er 1.247 kr./mðr. pr. barn. Barnagjaldið í Føroyum er 1.074 kr./mðr. pr. barn.

Sum kunnugt er tað bústaðarstuðulin, sum er ein týðandi munur millum í fíggjarligu korini hjá barnafamiljum á leigumarknaðinum í Føroyum og Danmark. Hetta er tó í stóran mun avmarkað til tey, sum eru støk við børnum.

ⁱ Fróðskaparsetur Føroya, Sögu- og samfelagsdeildin, Juli 2010: Í triðja aldri ráða vit yvir degnum – ein kanning av livikorum hjá fólkapensjónistum.